

PERSPEKTIVE
IMPLEMENTACIJE
EVROPSKIH
STANDARDA U PRAVNI
SISTEM SRBIJE

KNJIGA 3

ZBORNİK RADOVA

Priredio
Prof. dr Stevan Lilić

Beograd, 2013

Lektor i korektor
Irena Popović

Tehnički urednik
Zoran Grac

Korice
Marija Vuksanović

Priprema i štampa
Dosije studio, Beograd

ISBN 978-86-7630-431-8

Tiraž
500

Adresa redakcije
Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu
Centar za izdavaštvo i informisanje
Bulevar kralja Aleksandra 67
Tel./faks: 30-27-725, 30-27-776
e-mail: centar@ius.bg.ac.rs
web: www.ius.bg.ac.rs

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
340.137(4-672EU:497.11)(082)

PERSPEKTIVE implementacije evropskih standarda u pravni sistem Srbije : zbornik radova. Knj. 3 / priredio Stevan Lilić. – Beograd : Pravni fakultet, Centar za izdavaštvo i informisanje, 2013 (Beograd : Dosije studio). – 361 str. ; 24 cm. - (Biblioteka Zbornici)

Na spor. nasl. str.: Perspectives of Implementation of European Standards in Serbian Legal System. – Tekst lat. i ćir. – Tiraž 500.
– Str. 9–10: Predgovor / urednik ; Forward / editor. – Napomene i bibliografske reference uz tekst. – Summaries.

ISBN 978-86-7630-431-8

1. Лилић, Стеван [уредник] [аутор додатног текста]

а) Право – Хармонизација – Европска унија – Србија – Зборници

COBISS.SR-ID 203584268

NEGOTIORUM GESTIO U SRPSKOM I EVROPSKOM PRAVU

Apstrakt

Prvi deo rada predstavlja analizu *Principa evropskog prava posloводства bez naloga* (*Principles of European Law on Benevolent Intervention in Another's Affairs*), koje je predložila grupa istaknutih pravnika radi unifikacije prava država članica povodom donošenja Evropskog građanskog zakonika (*The Study Group on a European Civil Code*). Drugi deo rada posvećen je razmatranju regulative posloводства bez naloga koju propisuje važeći Zakon o obligacionim odnosima (ZOO) i utvrđivanju u kojoj meri su ona slična odnosno različita u odnosu na predložene Principe.

Ključne reči: *Negotiorum gestio. Principles of European Law on Benevolent Intervention in Another's Affairs*. Zakon o obligacionim odnosima.

Države članice EU u kojima je kodifikovano građansko pravo sadrže poseban institut posloводства bez naloga.¹ U evropskokontinentalnom pravu posloводство bez naloga vodi poreklo iz rimskog prava. *Negotiorum gestio* (lat. *negotium* – posao i *gestio* od *gerere* – vršiti, obavljati) predstavlja obavljanje tuđeg posla bez prethodnog naloga lica čiji je posao ili sporazuma zainteresovanih strana. Do posloводства bez naloga dolazi najčešće kada lice čiji je posao (*dominus negotii* – gospodar posla) nije u mogućnosti da ga samo obavi, bilo zato što je odsutno bilo zato što je iz drugog razloga sprečeno da se pobrine o sopstvenom interesu. Stoga drugo lice (*negotiorum gestor* – poslovođa bez naloga) preuzima tuđ posao u nastojanju da spreči nepovoljne posledice koje mogu nastupiti za gospodara posla. Institut posloводства bez naloga nastao je iz altruističkih pobuda koje su u mnogo većoj meri nego što je to danas slučaj postojale u rimskom pravu (naročito u prvim fazama njego-

* Mr Valentina Cvetković-Đorđević, asistent Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu. Rad je rezultat istraživanja u okviru projekta *Perspektive implementacije evropskih standarda u pravni sistem Srbije* (179059), koji podržava Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

1 Taj institut zauzima različita mesta u različitim kodifikacijama. Tako npr. u Austrijskom građanskom zakoniku posloводство bez naloga regulisano je u posebnoj glavi posvećenoj „Opunomoćavanju i drugim vrstama posloводства”. Napoleonov kodeks posloводство bez naloga i isplatu nedugovanog reguliše u okviru kvazikontrakata. Italijanski građanski zakonik nije prihvatio ustanovu kvazikontrakata, ali je posloводство bez naloga regulisao ispred isplate nedugovanog. U Nemačkom i Grčkom građanskom zakoniku posloводство bez naloga regulisano je odmah posle ugovora o mandatu. U Holandskom građanskom zakoniku taj institut je regulisan u opštem delu obligacionog prava.

vog razvoja kada su se transakcije među Rimljanima obavljale s pouzdanjem u moralne kategorije poput dobre vere – *bona fides*). U osnovi savremenog instituta posloводства bez naloga takođe se nalaze altruizam i međuljudska solidarnost. Međutim, za razliku od rimskog prava, oni su danas u mnogo manjoj meri kriterijumi uobličavanja pravnih fenomena, zbog čega je ustanova koja je zasnovana na etičkim razlozima, kao što je slučaj sa posloводstvom bez naloga, danas izuzetak. Da bi postojalo posloводство bez naloga, u klasičnom rimskom pravu bilo je neophodno ispuniti nekoliko uslova. Najpre se zahtevalo da se radi o tuđem poslu.² Poslovođa je morao znati da preduzima tuđ posao. Ukoliko je preduzeo sopstveni posao (*negotium suum*) nije postojalo posloводство bez naloga.³ Potom, trebalo je da posao bude obavljen u interesu gospodara posla. Posloводство bez naloga nije postojalo ukoliko je objektivno tuđ posao poslovođa obavio u sopstvenom interesu, zbog čega se takav posao smatrao poslovođinim (*suum negotium*).⁴ Posloводство bez naloga nije postojalo ni onda kada je poslovođa bio u zabludi da preduzima tuđ posao, a zapravo se radilo o njegovom poslu.⁵ Potom, posao je morao biti korisno vođen, pri čemu nije bilo neophodno da je nakon obavljenog posla postignut nameravani rezultat.⁶ U klasičnom pravu bilo je sporno da li postoji posloводство bez naloga ako poslovođa preduzme posao protivno zabrani gospodara posla (*negotiorum gestio prohibente domino*). Prema Justinijanovom pravu, *negotiorum gestio* neće nastati ako je gospodar zabranio obavljanje posla izuzev ukoliko je reč o javnoj obavezi ili potrebi sahranjivanja umrlog lica. Gospodar posla imao je na raspolaganju direktnu tužbu protiv poslovođe (*actio negotiorum gestorum directa*) za predaju koristi i eventualnu naknadu štete nastalih usled posloводства. S druge strane, poslovođa je takođe imao pravo na tužbu (*actio negotiorum gestorum contraria*) za nužne i korisne troškove koje je učinio obavljajući gospodarev posao, čak i onda kada je njegov trud ostao bez rezultata.

U srednjem veku, u nedostatku opšte tužbe iz obogaćenja, primenjivala su se pravila o posloводstvu bez naloga za rešavanje mnogih slučajeva koje danas kvalifikujemo kao neosnovano obogaćenje. U tu svrhu poslužila je objektivna koncepcija posloводства bez naloga koja je nastala u postklasičnom rimskom pravu i na osnovu koje se nije zahtevala volja poslovođe da dela u interesu gospodara posla (*animus aliena negotia gerendi*). Otuda su se pravila o posloводstvu primenjivala i na slučajeve u kojima je poslovođa pogrešno verovao da je reč o njegovom poslu ili je svesno delao u svom interesu. Opšta tužba iz obogaćenja u nekim kontinentalnim zemljama stvorena je upravo zahvaljujući njenom izdvajanju iz tužbe iz posloводства bez naloga (*actio negotiorum gestorum contraria*).⁷ Tako se posloводство bez naloga

2 D. 3. 5. 3.

3 D. 17. 1. 60. 1.

4 D. 3. 5. 5. 5.

5 D. 3. 5. 5. 6.

6 D. 3. 5. 9. 1.

7 Na osnovu Francuskog građanskog zakonika (čl. 1375) nije bilo jasno da li je regulisana subjektivna ili objektivna koncepcija posloводства bez naloga. Većina autora 19. veka smatrala je da je reč o objektivnoj koncepciji posloводства bez naloga. Takođe, francuska

vratilo u okvire klasičnog rimskog prava u kome se zahtevalo da poslovođa dela u interesu gospodara posla. Slučajevi u kojima je on delao u sopstvenom interesu rešavali su se primenom tužbe iz obogaćenja. Takođe, preovladao je stav da će poslovođa imati pravo na naknadu ako je posao korisno započeo (*utiliter coeptum*) čak i kada na kraju nije doneo očekivanu korist gospodaru (*utiliter gestum*). Ostvarena korist se zahtevala u verzionoj tužbi (*actio de in rem verso*), koja se zbog te karakteristike može smatrati pretečom opšte tužbe iz obogaćenja.

Godine 1999. oformljena je grupa istaknutih predstavnika pravne nauke država članica Evropske unije (tzv. *The Study Group on a European Civil Code*), koji su kao cilj svog rada postavili formulisanje principa najvažnijih aspekata obligacionog prava kao i određenih delova stvarnog prava koji su od značaja za funkcionisanje zajedničkog tržišta EU. Plod njihovog rada predstavljaju rešenja koja su zasnovana na pažljivoj uporednopravnoj analizi sa isključivo stručno-naučnim kriterijumima. Otuda je predložena regulativa samo polazište daljih diskusija koje u perspektivi mogu rezultirati donošenjem evropskog građanskog zakonika. Za potrebe ovog rada najpre će se analizirati predloženi Principi evropskog prava posloводства bez naloga (*Principles of European Law on Benevolent Intervention in Another's Affairs*)⁸. Potom će se predočiti regulativa tog instituta u srpskom pravu da bi se zaključilo o sličnostima i odstupanjima od predloženih evropskih rešenja.

Principi evropskog prava u materiji posloводства bez naloga

Iako u određenim aspektima savremeni institut posloводства bez naloga odstupa od rimskopravnog uzora, latinski naziv *negotiorum gestio* uobičajen je za njegovo označavanje među evropskim pravnicima. Imajući u vidu da je zvaničan jezik Grupe za izradu principa evropskog građanskog prava engleski, a da u engleskom pravu ne postoji poseban institut posloводства bez naloga, to je u Principima prihvaćen termin *Benevolent Intervention in Another's Affairs*. Stoga se poslovođa bez naloga (*gestor*) označava kao *intervener*, a gospodar posla (*dominus*) kao *principal*.

Principi su podeljeni u tri poglavlja. U prvom poglavlju određuje se obim primene, tj. šta se može smatrati posloводstvom bez naloga. U drugom poglavlju govori se o obavezama poslovođe, a u trećem se uređuju njegova prava.⁹

sudska praksa primenjivala je tužbu iz posloводства i u slučajevima u kojima nije postojao subjektivni element (*animus aliena negotia gerendi*). Autori koji su se odvojili od takve tendencije bili su Obri i Ro (*Aubry et Rau*), koji su prvi počeli da razlikuju tužbu iz obogaćenja od tužbe iz posloводства bez naloga. V. P. Gallo, *L'arricchimento senza causa*, Padova 1990, 123.

8 Principles of European Law, Study Group on European Civil Code, *Benevolent Intervention in Another's Affairs* (*PEL Ben. Int.*), prepared by Christian von Bar, Munich 2006. U daljem radu služićemo se skraćenim nazivom Principi.

9 Ova struktura je slična onoj koja postoji u Grčkom građanskom zakoniku.

Prvo poglavlje – uslovi za nastanak posloводства bez naloga (čl. 1:101 – 1:103). Da bi postojalo posloводство bez naloga, potrebno je ispuniti dva pozitivna i tri negativna zahteva.

Pozitivni uslovi se sastoje u tome da je poslovođa s pretežnom namerom preduzeo posao u tuđem interesu i da za njegovu intervenciju postoji razuman razlog, tj. da je ona opravdana [l. 1:101 (1)]. Negativni uslovi isključuju primenu posloводства bez naloga ako je poslovođa (čl. 1:103): a) obavezan na osnovu ugovora ili neke pravne norme da preduzima činidbu u korist gospodara posla, b) ovlašćen na osnovu drugih pravnih normi (koje ne spadaju u institut posloводства bez naloga) da dela nezavisno od saglasnosti gospodara posla, c) obavezan da dela u korist trećeg lica koje je korisnik posla.¹⁰ Negativni uslovi sastoje se, dakle, u tome da poslovođa nije na osnovu drugih pravnih normi obavezan niti ovlašćen da preduzima posao u korist gospodara posla odnosno u korist trećeg lica koje je beneficijar izvršenog posla. Ukoliko je neko obavezan odnosno ovlašćen (ugovorom, zakonom, sudskom odlukom i dr.) da preduzme odgovarajuću činidbu u korist drugog lica, među njima neće postojati odnos poslovođe i gospodara posla, tj. njihov odnos se neće urediti prema pravilima o posloводstvu bez naloga.

Principi načelno ne prave razliku između nužnog posloводства, tj. onog koje se vrši da bi se sprečila šteta koja preta da nastupi za gospodara posla, i korisnog posloводства, tj. onog koje se preduzima sa ciljem ostvarivanja koristi za gospodara. Međutim, oni tu podelu čine relevantnom pomoću čl. 3. 103, kojim se poslovođa ovlašćuje da od gospodara zahteva naknadu pretrpljene štete samo u slučaju nužnog posloводства. Principi ne zahtevaju da je poslovođa preduzeo objektivno tuđ posao za razliku od većine prava država članica EU.¹¹

10 Vodoinstalater je angažovan od zakupodavca da popravi slavinu u stanu u kome živi zakupac. Zakupodavac se neće smatrati poslovođom bez naloga u odnosu na zakupca, zbog toga što on ne angažuje vodoinstalatera da bi ostvario interes zakupca, već zato što je na osnovu ugovora o zakupu kao vlasnik stana dužan da otkloni kvar. Vodoinstalater se takođe neće smatrati poslovođom bez naloga ni u odnosu na zakupodavca (zbog toga što je njihov odnos uređen ugovorom koji su sklopili) ni u odnosu na zakupca zbog primene čl. 1:103 (c) Principa.

11 Većina prava država članica EU zahteva da je poslovođa preduzeo objektivno tuđ posao. Tako se, npr. članom 2028. Italijanskog građanskog zakonika, zahteva svesno preduzimanje un affaire altrui. Slično predviđa i čl. 1372. Francuskog građanskog zakonika po kome poslovođa svojevoljno izvršava l'affaire d'autrui. U čl. 1036. i 1037. Austrijskog građanskog zakonika takođe se pretpostavlja vođenje tuđeg posla (ein fremdes Geschäft). S druge strane, u čl. 677. Nemačkog građanskog zakonika zahteva se da poslovođa dela za drugog (für einen anderen). Po slovu zakona, delanje za drugog ne pretpostavlja nužno i preduzimanje tuđeg posla. Ipak, nemačka sudska praksa zauzela je stav da se zahteva vođenje objektivno tuđeg posla. Nasuprot tome, neki pisci smatraju nepotrebnim zahtev da se radi o objektivno tuđem poslu zbog toga što se posao ima smatrati tuđim uvek kada ga je poslovođa preduzeo u interesu drugog lica. Holandski građanski zakonik takođe ne zahteva vođenje tuđeg posla već predviđa da se poslovođa stara o tuđem interesu (čl. 6:198). Prava koja zahtevaju vođenje objektivno tuđeg posla sužavaju polje primene posloводства bez naloga samo na slučajeve u kojima akt poslovođe predstavlja zadiranje u tuđa prava koje nije ništa drugo nego izvršenje nedozvoljene radnje (delikta). To znači da

Da li postoji razuman razlog za poslovođinu intervenciju, utvrđuje se u svakom konkretnom slučaju. Pritom se procenjuje da li bi apstraktno razumni poslovođa u datim okolnostima postupio kao i konkretni poslovođa. Intervencija neće biti opravdana ako je poslovođa mogao da sazna stav gospodara po pitanju preduzimanja posla, ali je propustio da to učini [čl. 1:101 (2a)] ili ukoliko je znao ili je morao znati da je njegovo delanje u suprotnosti sa željom gospodara posla [čl. 1:101 (2b)].

Postoje izuzeci kada će se smatrati da je poslovođa opravdano delao iako je to učinio protivno gospodarevoj želji. To će najpre biti slučaj kod osoba koje nemaju pravnorelevantnu volju (mentalno bolesni, narkomani i sl.), zatim kada je gospodareva želja u suprotnosti sa javnim interesom (na primer, spasavanje osobe koja namerava da izvrši samoubistvo). Nepoštovanje volje gospodara neće smetati ustanovljenju poslovodstva bez naloga i u situaciji kada gospodar nije ispunio obavezu koju je po zakonu bio dužan ispuniti a javni interes nalaže njeno hitno ispunjenje (na primer, kada gospodar ne daje izdržavanje licu koje je po zakonu dužan da izdržava). Ti slučajevi su posebno regulisani u čl. 1:102 Principa, prema kojem poslovođa nije dužan da poštuje želju gospodara koji nije ispunio obavezu u pogledu koje postoji javni interes za hitnim ispunjenjem. Utvrđivanje javnog interesa stvar je zakonodavne politike svake zemlje i prema tome ne može se unapred i univerzalno odrediti za svaki pravni poredak.

Principi regulišu i tzv. neosnovano poslovodstvo kada je poslovođa delao u interesu drugog, ali za takav njegov postupak ne postoji, tj. opravdan razlog. U tom slučaju poslovodstvo bez naloga postojaće ukoliko gospodar posla naknadno odobri preduzeti posao [čl. 1:101 (1b)]. Pritom, on to može učiniti eksplicitno ili implicitno. Odobrenje gospodara je moguće samo ako je poslovođa delao u interesu gospodara ili drugog lica. Ukoliko je poslovođa preduzeo aktivnost u svom interesu, odobrenje gospodara neće imati za posledicu primenu pravila o poslovodstvu bez naloga. Iako nije propisan rok u kome gospodar treba da dá svoje odobrenje, to treba učini bez nepotrebnog odlaganja, tj. čim sazna da je posao obavljen. Ovo iz razloga pravne sigurnosti jer se poslovođa ne treba neopravdano držati u neizvesnosti. Za razliku od rimskog prava, u kojem je odobrenje gospodara posla imalo efekat pretvaranja poslovodstva bez naloga u ugovor o mandatu (*ratihabitio mandato aequiparatur*), u Principima to nije slučaj. Naime, kao argument protiv toga da naknadno odobrenje ima za posledicu retroaktivno ustanovljenje ugovora o mandatu navodi se to da se kao poslovođa može pojaviti lice koje u trenutku preduzimanja posla nema sposobnost zaključivanja ugovora. Takvo rešenje, međutim, ne sprečava strane da svoje odnose proistekle iz poslovodstva sporazumno regulišu i time otklone primenu pravila te ustanove.

se poslovodstvom bez naloga ne mogu označiti akti poput spasavanja onesveščene osobe koja se nalazi u opasnosti, izlaganja poslovođe opasnosti i dobrovoljnog žrtvovanja svojih dobara prilikom intervenisanja u korist gospodara i dr. Ispunjenjem uslova koji se zahtevaju za poslovodstvo bez naloga, otklanja se protivpravnost delovanja poslovođe. Tvorci Principa zauzeli su drugačiji stav u odnosu na većinu evropskih pravnih poredaka zbog toga što predviđaju kao bitno jedino to da je posao preduzet u tuđem interesu, pri čemu nije neophodno da je reč o objektivno tuđem poslu.

Principima se ne reguliše nepravo poslovodstvo koje postoji kada poslovođa dela isključivo u svom interesu.

Kao i većina prava država članica EU, Principi predviđaju mogućnost da poslovođa obavlja kako fizičke, tako i pravne akte. Jedino nije dozvoljeno preduzimanje strogo ličnih akata, što se posredno zaključuje iz čl. 3:106 Principa, u kojem se govori o ovlašćenju poslovođe da dela u ime gospodara posla.¹² Poslovođa može da dela ne samo u svrhu zaštite imovinskih interesa drugog lica (na primer, gašenje požara u tuđoj kući u kojoj nema drugih lica) već i da bi zaštitio tuđi telesni ili moralni integritet (odvoženje povređenog lica u bolnicu, davanje izdržavanja i sl.). Po pravilu, poslovođa preduzima aktivno činj enje koje se može sastojati u kratkotrajnoj intervenciji (poput odvoženja povređenog lica do bolnice) ili, pak, u dugotrajnom vođenju posla za drugog (pr. održavanje komšijine farme dok je on više dana u bolnici). Teoretski je moguće da se akt poslovođe sastoji u propuštanju, ali se u praksi retko dešavaju takvi slučajevi poslovodstva bez naloga.

Posebno treba naglasiti da za primenu pravila o poslovodstvu bez naloga nije od značaja da je poslovođina aktivnost rezultirala uspehom. Bitno je samo da je poslovođa delao u interesu gospodara, pri čemu se postojanje takvog interesa procenjuje u trenutku delanja. Drugim rečima, poslovodstvo bez naloga postojaće i onda kada je poslovođa svojim aktom želeo da postigne korist za gospodara ili da otkloni predstojeću štetu ali u tome nije uspeo.

U vremenu u kojem živimo retki su slučajevi da jedno lice preduzima posao isključivo u tuđem interesu. Otuda Principi ne isključuju mogućnost primene pravila o poslovodstvu bez naloga ukoliko je poslovođa delao i u svom interesu. Međutim, ostvarenje sopstvenog interesa mora biti u senci interesa gospodara posla odnosno drugog lica. Kvantifikacija interesa u korist gospodara posla odnosno drugog lica označena je izrazom *predominant intention of benefiting another*. Stoga je dovoljno da je poslovođa posao preduzeo s preovlađujućom namerom da gospodar odnosno drugo lice ostvari interes (da ne pretrpi štetu ili ostvari korist).¹³

Zahtev da poslovođa dela s preovlađujućom namerom ostvarivanja interesa za gospodara posla ne znači da on mora i lično da ga poznaje. To naročito važi za slučajeve nužde kada poslovođa hitno dela, često bez mogućnosti da u tom trenutku utvrdi identitet gospodara posla. Nije neophodno ni da poslovođa ima na umu neku konkretnu osobu, dovoljno je da on ima svest i nameru da dela u interesu drugog lica iako mu je njegov identitet u trenutku vođenja posla nepoznat. Takođe, nema značaja ukoliko je poslovođa u zabludi povodom ličnosti gospodara posla (pogrešno veruje da dela za jedno a u stvarnosti dela za drugo lice).

12 Mogućnost učešća u sudskom postupku u ime gospodara nije regulisano Principima zbog toga što to predstavlja predmet procesnog prava. Primera radi, ako preti opasnost da zastari neko gospodarevo potraživanje, postavlja se pitanje da li poslovođa u ime gospodara može sudskim putem da zahteva njegovo namirenje.

13 Primera radi, ukoliko ocu preti prinudno izvršenje koje podrazumeva prodaju vrednih slika zbog neplaćenog poreza, postojaće poslovodstvo bez naloga ako porez plate njegova deca uprkos tome što postoji i njihov posredan interes da ne dođe do prinudnog izvršenja pošto će ih oni jednog dana naslediti.

Poslovođa odnosno gospodar posla može biti svako lice (fizičko ili pravno). Deca mogu imati i položaj poslovođe i položaj gospodara posla. Za njih je, međutim, propisana posebna zaštita [čl. 2:102 (2), 2:103 (3), 3:104 (2)]. Osobe s mentalnim nedostacima mogu biti poslovođe samo ako su u stanju da shvate da posao preduzimaju u tuđem interesu. Moguće je obavljati posao i u interesu još nerođenog deteta pod uslovom da se ono rodi živo, tj. da stekne pravni subjektivitet.

Drugo poglavlje – obaveze poslovođe prema gospodaru posla (2:101 – 2:103). Njegov predmet predstavljaju obaveze poslovođe, pri čemu se pravi razlika između obaveza za vreme preduzimanja posla i obaveza nakon završetka posla. Ukoliko poslovođa ne ispuni neku od svojih obaveza, biće dužan da gospodaru nadoknadi štetu. Prema tome, drugo poglavlje se deli u tri grupe. U prvu grupu spadaju obaveze koje poslovođa ima za vreme obavljanja posla (čl. 2:101). Drugu grupu čine njegove obaveze nakon okončanja posla (2:102). Treća grupa (2:103) predstavlja poslovođinu odgovornost za štetu koja je prouzrokovana kršenjem njegovih obaveza bilo za vreme obavljanja posla, bilo nakon njegovog okončanja.

Obaveze poslovođe za vreme obavljanja posla (2:101). Poslovođine obaveze u ovoj fazi mogu se podeliti na četiri vrste. Prva njegova obaveza jeste da dela sa pažnjom koja odgovara pažnji dobrog domaćina (*bonus paterfamilias*). Da li je poslovođa delao s takvom pažnjom, utvrđuje se u svakom konkretnom slučaju, uzimajući u obzir sve okolnosti situacije u kojoj se konkretni poslovođa našao.¹⁴ Takođe, ako obavljanje posla spada u profesionalnu delatnost poslovođe,¹⁵ on je posao morao obavljati onom pažnjom koja se zahteva za pripadnike te profesije (*lege artis*).

Druga obaveza poslovođe (ostavljajući po strani izuzetak iz čl. 1:102) sastoji se u tome da on mora da dela u skladu sa gospodarevom stvarnom ili pretpostavljenom željom. Pretpostavljena želja utvrđuje se na osnovu objektivnog kriterijuma šta bi u datom slučaju bila razumna gospodareva želja.

Treće, poslovođa je obavezan da, čim je to moguće i razumno, informiše gospodara posla o intervenciji i da zahteva njegovu saglasnost za dalje delanje. Naime, dužnost obaveštenja gospodara postoji i pre preduzimanja posla, što je predviđeno čl. 1:101 (2a). Međutim, bez obzira na to da li je gospodar bio informisan pre otpočinjanja posla (pa je odobrio njegovo preduzimanje) ili nije (jer poslovođa nije bio u mogućnosti da stupi u kontakt s njim), poslovođa je dužan da obaveštava gospodara i za vreme obavljanja posla (razume se ukoliko se radi o aktivnosti koja podrazumeva vremensko trajanje), da bi dobio instrukcije da li da i dalje nastavi da obavlja posao odnosno na koji način da ga vrši.

Četvrta obaveza poslovođe sastoji se u tome da on ne može bez opravdanog razloga prekinuti započeti posao. Svako je slobodan da odluči da li

14 Tako, na primer, ako poslovođa treba da angažuje lice koje će obaviti hitnu popravku u susedovoj kući, to mora biti kvalifikovani majstor za popravku te vrste kvara.

15 Doktor se slučajno zatekne ne mestu na kojem se dogodila nesreća i pristupi pružanju prve pomoći povređenom licu.

će se uopšte upustiti u obavljanje posla u tuđem interesu (koji nije pravno obavezan da obavi), ali, ukoliko započne intervenciju, ne može prekinuti da je obavlja bez opravdanog razloga. U čl. 2:101 (2) ne navodi se koji su to opravdani razlozi za obustavljanje posla. Ipak, oni se mogu svesti na nekoliko najvažnijih situacija: a) kada se ostvari cilj zbog koga je posao započet, b) mogućnost da sam gospodar nastavi sa obavljanjem započetog posla, c) želja gospodara da poslovođa prekine sa daljim obavljanjem posla, d) drugi objektivni razlozi koji opravdavaju obustavu vođenja posla koji se mogu ali i ne moraju ticati poslovođe (na primer, nastavljanje obavljanja posla bi zahtevalo prekomerno ulaganje napora poslovođe koji istovremeno mora obavljati i sopstvene poslove ili se dalje obavljanje posla pokazuje kao beskorisno).

Obaveze poslovođe nakon završetka posla (čl. 2:102). Nakon obavljenog posla, poslovođa je dužan da obavesti, položi račun i preda gospodaru posla sve što je stekao na osnovu posloводства [čl. 2:102 (1)]. Te dužnosti poslovođa mora izvršiti bez opravdanog odlaganja.

Obaveza naknade štete [čl. 2:103 (1)]. Ukoliko je poslovođa prekršio neku od svojih obaveza prema gospodaru posla, biće obavezan da mu nadoknadi štetu. Povodom te obaveze poslovođe, tvorci Principa upućuju na analognu primenu pravila o građanskoj odgovornosti za izvršeni delikt, koja su predložena u Evropskim principima vanugovorne odgovornosti za štetu prčinjenu drugom licu (*European Principles of Non-Contractual Liability Arising out of Damage Caused to Another*). Prema tome, nadoknađuje se i imovinska i neimovinska šteta. Pritom, naknada štete najčešće će biti u novčanom obliku, ali može biti i u naturi ukoliko se tako može uspostaviti stanje koje je prethodilo šteti (*status quo ante*). Valja istaći da se prema navedenom članu nadoknađuje samo šteta koja je nastala kršenjem poslovođinih obaveza prema gospodaru posla u slučaju osnovanog posloводства bez naloga (prema čl. 1:101 i 1:102). Ako je reč o neosnovanom posloводstvu (kada poslovođa dela bez opravdanog razloga), poslovođa odgovara za prouzrokovanu štetu po pravilima o građanskopravnoj odgovornosti za nedozvoljenu radnju (delikt). Poslovođa će biti dužan da nadoknadi štetu samo ukoliko ju je prouzrokovao kršenjem obaveza prema gospodaru posla usled čega je stvorio, povećao ili namerno produžio opasnost iz koje je nastala šteta.¹⁶

Imajući u vidu da se u osnovi ustanove posloводства bez naloga nalazi solidarnost koja nalaže pomaganje drugom koji trenutno nije u situaciji da sam obavio posao i time otkloni štetu ili ostvari korist, bilo bi necelishodno postaviti stroge kriterijume odgovornosti poslovođe za akte koje je pobudio njegov altruizam. Razlozi pravne politike takođe govore u prilog blažih kriterijuma poslovođine odgovornosti jer bi se u protivnom potencijalne poslovođe odvratile od pomaganja drugim osobama.¹⁷ Stoga se u čl. 2:103 (2) pro-

16 Poslovođa će namerno produžiti opasnost ukoliko je prevremeno i bez opravdanog razloga obustavio obavljanje delatnosti iako je bio svestan da usled toga može nastati šteta.

17 Sva prava država članica EU predviđaju blažu odgovornost poslovođe. Razlika se sastoji u tome što neka od njih blažu odgovornost ograničavaju samo na posloводство u nuždi, pri čemu predviđaju da će poslovođa biti odgovoran samo za grubi nehat. Druga prava ne menjaju stepen dugovane pažnje već upućuju na test konkretnih okolnosti posloводства,

pisuje mogućnost umanjena odnosno isključenja poslovođine odgovornosti. Ono će biti opravdano naročito u slučajevima nužde, kada poslovođa nema vremena da okleva, zbog čega se njegovo strogo sankcionisanje pojavljuje kao nepravedno i iz pomenutih razloga zakonodavne politike necelishodno. Otuda se predviđa da poslovođina odgovornost može biti smanjena ili isključena ako bi to u konkretnom slučaju bilo pravično i razumno (*fair and reasonable*).

Posebna zaštita poslovođe koji nema punu poslovnu sposobnost [čl. 2:102 (2) i 2:103 (3)]. U praksi se ređe dešavaju slučajevi u kojima se kao poslovođa javlja lica koje ne poseduje punu poslovnu sposobnost. Iako mogu biti nesposobni da sklope ugovor, deca i mentalno poremećena lica mogu imati status poslovođa ukoliko su u trenutku preduzimanja posla sposobni da shvate da delaju u interesu drugog lica. Mogućnost njihovog poslovođstva nesporna je za fizičke akte, dok se za pravne akte zahtevaju uslovi koji su propisani za preduzimanje pravnih poslova lica sa ograničenom poslovnom sposobnošću. Čl. 2:102 (2) Principa pruža im se posebna zaštita stoga što se propisuje njihova odgovornost prema gospodaru posla samo u obimu u kome su obogaćeni na osnovu preduzetog posla. Stoga, ako ta lica budu tužena od gospodara posla koji zahteva predaju svega što su stekli na osnovu poslovođstva, biće obavezna da predaju samo postojeće obogaćenje. Drugim rečima, nisu obavezna da predaju ono što su u međuvremenu (od trenutka sticanja do trenutka podizanja tužbe) savesno potrošila.

I u pogledu odgovornosti za naknadu štete postoji posebna zaštita lica koja nemaju punu poslovnu sposobnost. U čl. 2:103 (3) predviđa se da će poslovođa koji ne poseduje punu poslovnu sposobnost biti obavezan na naknadu štete po osnovu poslovođstva bez naloga samo ukoliko bi mogao biti odgovoran prema pravilima o vanugovornoj odgovornosti za štetu prouzrokovanu drugom licu (*PEL Liab. Dam.*). Drugim rečima, lica koja nisu deliktno odgovorna ne mogu odgovarati za štetu po osnovu poslovođstva bez naloga.

Treće poglavlje – Prava poslovođe bez naloga u odnosu na gospodara posla (3:101 – 3:104). U ovom poglavlju propisana su prava poslovođe: pravo na oslobađanje od preuzetih obaveza, pravo na naknadu troškova, pravo na naknadu za rad ukoliko obavljeni posao spada u profesionalnu delatnost poslovođe i pravo na naknadu štete.

U čl. 3:101 propisuje se da poslovođa ima pravo na oslobađanje od obaveza koje je preuzeo u svoje ime i na naknadu troškova koje je imao u toku poslovođstva. Oslobađanje od obaveza nastupa kada je poslovođa pravni posao sklopio u svoje ime, ali obavezu iz njega nije još uvek ispunio (angažovao je majstora, ali mu još uvek nije platio za obavljeni rad). Gospodar posla dužan je da ga oslobodi obaveze bilo tako što će direktno izvršiti plaćanje trećem licu (poslovođinom kontrahentu) ili će odgovarajući iznos predati poslovođi i time mu omogućiti da ispunji obavezu. Pravo izbora između te dve mogućnosti oslobodjenja od obaveze je na gospodaru posla. Ako je poslovo-

te ublažavaju odnosno oslobađaju od odgovornosti prema merilu pravičnosti, razumnosti i sl. Principi slede drugi model.

da ispunio obavezu prema svom ugovaraču bez intervencije gospodara posla (pre nego što je gospodar bio u mogućnosti da ispuni obavezu trećem licu i tako oslobodi poslovođu od obaveze), isplaćeni iznos moći će da potražuje u obliku naknade troškova. Naknada troškova ne mora se sastojati samo u novčanom plaćanju već i u drugim dobrima, zavisno od vrste učinjenih troškova.¹⁸ Važno je istaći da će poslovođa imati pravo na oslobađanje od obaveza i naknadu troškova bez obzira na to da li je posao koji je preduzeo imao uspeha. Dovoljno je da je njegova aktivnost bila opravdana bez obzira na to da li je njome ostvaren cilj koji se njenim preduzimanjem želeo postići. U određivanju od kojih obaveza se može osloboditi odnosno koja vrsta troškova mu se može nadoknaditi, Principi ne uvode kriterijum nužnih i korisnih troškova, kao što je slučaj u nekim pravima.¹⁹ Prema čl. 3:101 poslovođa ima pravo na oslobađanje od obaveza i naknadu troškova koji su razumno učinjeni u svrhu posloводства.

Za razliku od većine prava država članica EU, u Principima [čl. 3:102 (1)] propisuje se pravo poslovođe na naknadu za izvršeni rad, ali samo u slučaju da je poslovođa preduzeo posao čije obavljanje spada u njegovu profesionalnu delatnost.²⁰ I ovde važi pravilo da će poslovođa imati pravo na naknadu samo za rad koji je bio opravdan, tj. razuman u datim okolnostima. To najčešće znači da je poslovođa dužan da preduzme samo privremene mere, dok se gospodar mora ostaviti odlučivanje o preduzimanju konačnih mera. Što se tiče utvrđivanja visine naknade za rad, izričito je propisano [čl. 3:102 (2)] da ona treba da odgovara ceni koja se za tu vrstu posla uobičajeno plaća u vreme i na mestu na kome je preduzet.

Poslovođa koji usled preduzimanja posloводства u nuždi pretrpi štetu ima pravo na njenu naknadu od gospodara posla (čl. 3:103). Ta norma je takođe motivisana razlozima pravičnosti, koji nalažu da poslovođa koji dela da bi zaštitio gospodara ili njegovu imovinu ili druge interese od opasnosti tom prilikom sâm pretrpi štetu, mora biti obeštećen. Važno je istaći da se u ovom članu reguliše nevoljno pretrpljena šteta, za razliku od čl. 3:101, u kojem se svojevolljno poslovođino žrtvovanje imovine svrstava u troškove koji takođe treba da budu nadoknađeni. Naknada štete prema pravilima o poslovodu bez naloga predstavlja vrstu objektivne odgovornosti jer će gospodar posla odgovarati bez obzira na svoju krivicu. Ako su ispunjeni uslovi za naknadu

18 Trošak se može sastojati u svim imovinskim dobrima kojima je poslovođa svojevolljno raspolagao sa ciljem obavljanja posla (na primer, pocepao je svoju kolušulju da bi zaustavio krvarenje povređenom licu i sl.), Ukoliko je šteta na njegovoj imovini nastala bez njegove volje, primenjuje se pravilo o naknadi štete iz čl. 3:103 Principa.

19 V. npr. čl. 1036. Austrijskog građanskog zakonika, čl. 1375. Francuskog građanskog zakonika, čl. 2031. Italijanskog građanskog zakonika.

20 Upitno je da li poslovođi treba priznati pravo na naknadu za izvršeni rad. Važan argument protiv priznavanja tog prava ističe kontradiktornost koja postoji između toga da poslovođa bez prethodne obaveze ili ovlašćenja preduzima posao u tuđem interesu i za to zahteva da bude plaćen. Ukoliko traži naknadu za rad, onda dela u svom interesu. Glavni argument protiv sastoji se u činjenici da poslovođa uvek može ugovorom angažovati treće lice za obavljanje posla i platiti ga za obavljani rad, pri čemu će iznos koji je platio za angažovanje trećeg činiti trošak koji je gospodar dužan nadoknaditi.

štete prema pravilima o građanskoj odgovornosti za nedozvoljene radnje, poslovođa ima pravo da odabere kojim zahtevom je za njega lakše ostvariti zadovoljenje.

Poslovođa ima pravo na naknadu štete prouzrokovane povredom ličnog integriteta i imovine. Šta obuhvata povredu ličnog integriteta i imovine definisano je pravilima o deliktnoj odgovornosti [*PEL Liab. Dam.*, čl. 2:201 i 2:206 (2b)]. Ako poslovođa podlegne povredama, lica koja je bio dužan da izdržava, odnosno njegovi naslednici takođe imaju pravo na naknadu štete analognom primenom pravila *PEL Liab. Dam.* čl. 2:203. Obaveze naknade neće važiti za svaku štetu koju poslovođa pretrpi usled poslovodstva. Relevantana je samo ona šteta koja je nastala tzv. nužnim poslovodstvom u kome poslovođa dela da bi zaštitio gospodara ili njegovu imovinu ili druge interese od opasnosti. Potom, nastala šteta mora biti tipična realizacija rizika koji nastaje preduzimanjem poslovodstva.²¹ Pritom, rizik mora nastati ili biti značajno povećan upravo preduzimanjem poslovodstva u slučaju opasnosti za gospodara posla [čl. 3:103 (a)]. Osim toga, rizik od nastupanja štete za poslovođu koji on može predvideti pre preduzimanja posla mora biti u razumnoj proporciji sa opasnošću koja preti gospodaru posla [čl. 3:103 (b)]. Neproporcionalnost između rizika od štete za poslovođu i opasnosti koja preti gospodaru a koja se nastoji otkloniti mora biti uočljiva za poslovođu u konkretnim okolnostima.²² Nerazumna proporcija postoji, na primer, ukoliko poslovođa, svestan da ugrožava svoj život odnosno telesni integritet, posao preduzima da bi zaštitio gospodarev imovinski interes. U tom slučaju poslovođa neće imati pravo na naknadu pretrpljene štete. Princip proporcionalnosti uzima u obzir šta bi uradila razumna osoba u datim okolnostima, tj. da li bi takva osoba preduzela poslovodstvo ili bi se od njega uzdržala.

Obim naknade može biti smanjen ako je poslovođa svojom krivicom doprineo nastanku štete.²³ S druge strane, prilikom odmeravanja naknade mora se uvažiti da u slučajevima nužde poslovođa nema mnogo vremena za razmišljanje pa se kriterijum razumnog delanja mora fleksibilnije tumačiti u odnosu na okolnosti u kojima nema opasnosti i potrebe hitnog delanja.

Poslovođina prava na oslobađanje od preuzetih obaveza, naknadu troškova, naknadu za rad i naknadu eventualne štete ograničena su ili isključena ukoliko on u vreme obavljanja posla nije imao nameru da potražuje njihovu nadoknadu [čl. 3:104 (1)]. Razlozi pravne sigurnosti nalažu da poslovođa mora biti dosledan u svojim namerama. Otuda, ukoliko je posao preduzimao uz postojanje namere da učini poklon (*animus donandi*), neće moći kasnije da potražuje naknadu na koju je načelno ovlašćen. Takođe, može se desiti da

21 Ukoliko poslovođa koji je odvezao povređeno lice u bolnicu na povratku iz bolnice doživi sudar, neće imati pravo na naknadu štete prouzrokovane saobraćajnom nesrećom. Rizik od saobraćajna nesreće predstavlja uobičajeni rizik svih učesnika u drumskom saobraćaju, pa je neosnovano povezivati ga u ovom slučaju sa aktom poslovodstva.

22 Neproporcionalnost nije uočljiva ako poslovođa uđe u susedovu kuću da bi zaustavio poplavu ne znajući da se u njoj nalaze opasne materije koje mogu da mu ugroze zdravlje.

23 Ukoliko poslovođa u plastičnom, lako zapaljivom odelu pokušava da ugasi požar u susedovoj kući ili neplivač pokušava da spasi davljenika.

je *animus donandi* postojao samo u pogledu nekih prava (na primer, poslovođa nije nameravao da dobije naknadu za rad, ali jeste za učinjene troškove). U situacijama u kojima poslovođa nije jasno izrazio svoju nameru u pogledu naknade, uzimaju se u obzir okolnosti u kojima je došlo do posloводства.²⁴ U Principima se predviđaju ograničavanje i isključenje odgovornosti na osnovu pravičnosti [čl. 3:104 (2)]. Sud diskreciono može odlučiti da umanja ili da isključi gospodarevu odgovornost prema poslovođi ukoliko bi to u konkretnom slučaju bilo pravično i razumno (*fair and reasonable*). Kao tipični razlozi pravičnog umanjenja odnosno isključenja odgovornosti navode se: zajednička opasnost u kojoj se nalaze poslovođa i gospodar, nepovoljna ekonomska situacija gospodara posla i obeštećenje od strane trećeg lica. Osim njih, u praksi su moguće i druge situacije u kojima pravičnost nalaže umanjenje ili isključenje odgovornosti gospodara posla.

Ako bi poslovođa spasavao gospodara odnosno njegovu imovinu u opasnoj situaciji u kojoj se obojica nalaze (pri čemu nijedan od njih nije kriv za nastanak opasnosti), ne bi bilo bi pravično da gospodar u celini bude opterećen svim obavezama koje proizilaze za njega iz posloводства. Takođe, kada bi zbog nepovoljne ekonomske situacije gospodara posla bilo pravično da se njegova odgovornost prema poslovođi ograniči, to se čini pre svega u pogledu obaveze naknade štete a ne naknade troškova. Po pravilu, ne bi trebalo umanjiti ili isključiti obavezu naknade troškova koji su za posledicu imali uspešno okončanje posla, stoga što bi takvo postupanje dovelo do obogaćenja gospodara posla. S druge strane, više bi odgovaralo razlozima pravičnosti umanjenje ili oslobađanje od obaveze naknade štete ako bi se time sprečilo dodatno pogoršanje ionako nepovoljne ekonomske situacije gospodara posla. Treći tipičan razlog zbog kojeg se može umanjiti odnosno isključiti odgovornost gospodara posla tiče se pre svega naknade štete koju je poslovođi prouzrokovalo treće lice koje nije krivo za nastanak opasne situacije za gospodara posla. Naime, gospodar posla ima obavezu da poslovođi nadoknadi štetu koju je pretrpeo usled posloводства (objektivna odgovornost gospodara posla). Međutim, ako je štetu prouzrokovalo treće lice, najpre ono treba da je nadoknadi poslovođi. Jedino ukoliko je treće lice insolventno, supsidijarno će odgovarati gospodar posla. Teret dokazivanja je na gospodaru koji mora izneti razloge zbog kojih treba blaže odgovarati ili koji isključuju njegovu odgovornost.

Članom 3:105 Principa sankcioniše se treće lice koje je prouzrokovalo opasnost od nastanka štete za gospodara posla. Iako je sprečio nastupanje štete za gospodara, za koju bi, da je nastupila, bilo odgovorno treće lice prema pravilima o deliktnoj odgovornosti (*PEL Liab. Dam.*), poslovođa je sâm pretrpeo štetu. Prema navedenom članu, treće lice biće dužno da konačno snosi naknadu štete koju je pretrpeo poslovođa kao i sve izdatke koje je imao usled posloводства. Ono će biti dužno da gospodara posla oslobodi obaveza koje ima prema poslovođi. Ukoliko ih je gospodar već izvršio, imaće pravo na

24 Ako tokom rekreativnog igranja fudbala jedan igrač bude povređen a drugi mu, koji je po profesiji lekar, ukaže prvu pomoć, pretpostavlja se da poslovođa nije imao nameru da zahteva naknadu za rad i učinjene troškove jer među njima postoji prijateljski odnos pa su i činidbe među prijateljima po pravilu besplatne.

regres od trećeg lica. To pravilo takođe je inspirisano razlozima pravičnosti koji se ovde ogledaju u tome da treće lice koje je prouzrokovalo opasnost od nastanka štete za gospodara posla ne sme izbeći odgovornost činjenicom da je poslovođa sprečio nastupanje štete. Treba naglasiti da poslovođa ovde ima povoljan položaj zbog toga što ima pravo da tužbu podnese protiv gospodara posla i od njega dobije naknadu. Gospodar posla ima teret utvrđivanja identiteta trećeg lica koje je krivo za nastanak opasne situacije i snosi rizik da uopšte ne dobije regres od njega (ukoliko je ono insolventno ili ne može da utvrdi njegov identitet i dr.)

Na samom kraju Principi ovlašćuju poslovođu da dela u ime gospodara posla, čime se uspostavlja vrsta zakonskog zastupanja.²⁵ Osnovni argument u prilog tog poslovođinog ovlašćenja jeste da će krajnji ishod za gospodara posla biti isti jer će u svakom slučaju morati da snosi ekonomske posledice poslovođinog delanja. Naime, poslovođa je nesporno ovlašćen da pravne poslove sklapa u svoje ime, pa se u tom slučaju njegove obaveze iz tih poslova računaju kao troškovi koje će gospodar biti dužan da nadoknadi. Iz ekonomskog ugla nema razlike da li će gospodar novčanu sumu morati da preda poslovođi koji njome izvršava svoju obavezu prema trećem licu (jer je posao sklopio u svoje ime) ili će tu sumu direktno isplatiti trećem licu (ukoliko je poslovođa sklopio posao u ime gospodara). Osim ugovora, poslovođa može preduzimati i jednostrane akte u ime gospodara posla (izjavu o raskidu, poništenju ugovora, izjavu kojom čini izbor u slučaju alternativnih obligacija i sl.). Za razliku od ugovora, kada treće lice odlučuje da li će ga sklopiti sa poslovođom koji dela u ime gospodara posla, u jednostranom aktu lice kome je ono upućeno mora se povinovati novostvorenoj pravnoj situaciji nastaloj njegovim preduzimanjem. S obzirom na to da jednostrani akti menjaju postojeću pravnu situaciju jednostranim odlučivanjem, treća lica treba da budu zaštićena. Otuda se u čl. 3:106 (2) propisuje da jednostrani akt koji poslovođa preduzima u ime gospodara posla nema dejstva ako ga treće lice kome je upućen odbije bez odlaganja.

Srpsko pravo (Zakon o obligacionim odnosima)

Institut poslovodstva bez naloga u srpskom pravu regulisan je Zakonom o obligacionim odnosima (ZOO) u čl. 220–228.

Naš zakonodavac u čl. 220 najpre daje opštu definiciju poslovodstva bez naloga.²⁶ Prema st. 1. ovog čl.: „Poslovodstvo bez naloga je vršenje tuđih poslova, pravnih ili materijalnih, bez naloga ili ovlašćenja, ali za račun onoga

25 Rešenja država članica EU podeljena su povodom pitanja ovlašćenja poslovođe da dela u ime gospodara posla. Tako, na primer, to ovlašćenje ne poznaju nemačko, austrijsko, češko, mađarsko, poljsko, portugalsko pravo. S druge strane, francusko, belgijsko, luksemburško, italijansko i holandsko pravo ostavljaju mogućnost poslovođi da posao preduzima u ime gospodara posla.

26 Većina zakonika država članica EU ne sadrži opštu definiciju poslovodstva bez naloga. Malobrojni građanski zakonici koji ovakvu definiciju sadrže su Portugalski (čl. 464) i Holandski (čl. 6:198).

čiji su poslovi, a radi zaštite njegovih interesa.” U st. 2 istog čl. propisuje se da se vršenju tuđeg posla može nezvano pristupiti samo ako posao ne trpi odlaganje, te predstoji šteta ili propuštanje očigledne koristi.

Poslovodstvo bez naloga, kao što i sam naziv govori, postojaće samo ukoliko poslovođa nije pravno obavezan ili ovlašćen da preduzima konkretan posao. Ukoliko takva njegova obaveza ili ovlašćenje postoji na osnovu ugovora, zakona, sudske odluke i dr., neće se primenjivati pravila o poslovodstvu bez naloga.²⁷ Potom, iako u opštoj definiciji nije izričito propisano, posredno se zaključuje na osnovu odredbe o nepravom poslovodstvu (čl. 227. st. 1) da je neophodno da postoji subjektivni element koji se ogleda u tome da poslovođa ima nameru da preduzimanjem posla ostvari korist za gospodara posla. Nepravo poslovodstvo postoji ukoliko poslovođa dela u svom interesu, tj. sa namerom da za sebe prisvoji korist iako zna da je posao tuđ. Pa ipak, iako nije izričito propisano, ne treba isključiti mogućnost postojanja poslovodstva bez naloga ako je poslovođa istovremeno delao i u svom interesu.²⁸ Domaći zakonodavac, kao i većina evropskih, zahteva da se radi o tuđem poslu. Iako nije sasvim jasno šta treba smatrati tuđim poslom, čini se da ga ne treba nezastavno tumačiti kao objektivno tuđ, jer postoje situacije poput žrtvovanja sopstvenih dobara u tuđu korist ili izlaganja opasnosti u tuđu korist koje ne predstavljaju objektivno tuđ posao, ali treba da budu uređene pravilima o poslovodstvu bez naloga.²⁹

Iz opšte definicije zaključuje se da u srpskom pravu poslovođa može preduzeti i pravne i materijalne akte sa ciljem da ostvari interes gospodara posla. Domaći zakonodavac, osim nužnog poslovodstva u slučaju kojeg poslovođa dela da bi zaštitio gospodara posla od štete koja preta da nastupi, reguliše i korisno poslovodstvo kod koga poslovođa interveniše da bi ostvario očiglednu korist za gospodara posla. U oba slučaja reč je o neophodnosti hitnog delanja koje ne trpi odlaganje. Za razliku od Srpskog građanskog zakonika (SGZ) iz 1844. godine,³⁰ koji je, pod uticajem Austrijskog građanskog zakonika (ABGB),³¹ u slučaju korisnog poslovodstva predviđao da poslovođa mora uspešno delovati, tj. ostvariti pretežnu korist za gospodara posla, ZOO uvodi jednak kriterijum za obe vrste poslovodstva. Naime, poslovodstvo bez naloga postojaće bez obzira na to da li je izvršenjem posla ostvaren cilj koji je poslo-

27 U Principima je ovaj uslov propisan posebno u čl. 1:103.

28 Tako S. Perović, Komentar Zakona o obligacionim odnosima, Beograd 1995, 517. Na primer, ukoliko stanar preduzima posao da bi zaustavio poplavu u stanu svog suseda koji je na putu. Zaustavljajući poplavu, stanar dela u interesu svih stanara, pa i u svom interesu. Bez obzira na to, njemu treba priznati položaj poslovođe bez naloga.

29 Ukoliko poslovođa žrtvuje sopstveno skupoceno odelo da bi zaustavio krvarenje pružajući prvu pomoć povređenom licu koje je zatekao na putu.

30 Čl. 628. SGZ-a: „I onaj koji bi se bez punomoćija tuđega posla primio u nuždi, tako da bi onoga od štete oslobodio, smatra se kao i punomoćnik i onaj, za koga je činio, dužan je njemu sav nužni na to učinjeni trošak naknaditi.” Čl. 629. SGZ-a: „I onome, koji bi bez punomoćija tuđega se posla primio na onoga korist, mora onaj troškove i štetu naknaditi, ako korist na svoju polzu obrati.”

31 V. čl. 1037. ABGB-a.

vođa imao na umu pre njegovog preduzimanja (čl. 223. ZOO). Drugim rečima, posloводство bez naloga postojaće i ako poslovođa nije uspeo da otkloni nastupanje štete ili nije uspeo da ostvari očiglednu korist za gospodara posla. Takvim rešenjem jasno je napravljena razlika između posloводства bez naloga i pravno neosnovanog obogaćenja. Za razliku od posloводства bez naloga za koje se zahteva da je posao korisno započeo (*utiliter coeptum*), pri čemu nije bitno da li je nakon njegovog obavljanja ostvaren nameravani cilj (korist u širem smislu za gospodara posla)³², za pravno neosnovano obogaćenje bitno je da je korist zaista nastupila (*utiliter gestum*). Takvo rešenje je u skladu sa suštinom ustanove posloводства bez naloga, koja se ogleda u altruizmu i solidarnosti poslovođe, zbog čega njegovo ponašanje ne treba sankcionisati time što će mu se uskratiti pravo na naknadu troškova i druga prava ukoliko nije postignut cilj koji je poslovođa imao na umu pre otpočinjanja posla.

Nakon opšte definicije, ZOO propisuje obaveze i prava poslovođe bez naloga.

Kada je reč o obavezama poslovođe, srpsko rešenje je slično onom koje se predlaže u Principima. Međutim, propisujući poslovođine obaveze, domaći zakonodavac ne sledi uvek vremenski redosled njihovog nastanka te neke obaveze koje ima nakon okončanja posla izlaže pre onih koje ga terete za vreme obavljanja posla.

Poslovođa je dužan da obavesti gospodara o preduzetom poslu, da mu položi račun i ustupi sve koristi koje je na osnovu posla ostvario (čl. 221. st. 1. i 2). Ako je reč o poslovima koji podrazumevaju duže trajanje, poslovođa je obavezan da ga vodi sve dok gospodar posla nije u mogućnosti da nastavi započeti posao. To znači da je poslovođa dužan da bez opravdanog razloga ne prekida obavljanje posla sve dok ga ne okonča ili dok gospodar ne preuzme njegovo dalje vođenje. Za vreme preduzimanja posla, poslovođa ima obavezu da se rukovodi stvarnim ili verovatnim namerama i potrebama gospodara posla (čl. 222. st. 1) i da postupa s pažnjom dobrog domaćina (*bonus paterfamilias*) odnosno dobrog privrednika. Navedene obaveze slične su onima koje se za poslovođu predlažu u Principima.

Prava poslovođe takođe odgovaraju onima koja su propisana Principima. Prva sličnost ogleda se u tome što ZOO ovlašćuje poslovođu da dela u ime gospodara posla, što proizilazi iz čl. 223. st. 1. U kojem se predviđa da poslovođa ima pravo da zahteva od onog čiji je posao da preuzme sve obaveze koje je zaključio u njegovo (gospodarevo) ime. Zatim, ima pravo da zahteva da ga gospodar oslobodi svih obaveza koje je poslovođa ustanovio u svoje ime. Sledeće njegovo pravo sastoji se u naknadi nužnih i korisnih troškova.³³ Prema čl. 225. ZOO, ukoliko su učinjeni luksuzni troškovi a gospodar ne želi da ih nadoknadi, poslovođa ima pravo da odnese stvari kojima je povećao gospodarevu imovinu, pod uslovom da se mogu odvojiti bez oštećenja stvari kojoj su dodate (*ius tollendi*). Ako usled delanja poslovođa pretrpi štetu,

32 Korist u širem smislu obuhvata ne samo povećanje imovine (korist u užem smislu) već i sprečavanje njenog smanjenja nastupanjem štete.

33 Principi se ne služe podelom na nužne i korisne troškove već uvode kriterijum razumno učinjenih troškova, a to su izdaci koje bi u datim okolnostima preduzela razumna osoba.

imaće pravo da od gospodara posla zahteva njenu naknadu. Navedena prava poslovođa može ostvariti i ukoliko je očekivani rezultat izostao. Za razliku od njih, poslovođa će imati pravo na primerenu naknadu za trud samo ako je poslovodstvo bilo uspešno, tj. ako je otklonio štetu od gospodara ili mu pribavio korist koja odgovara u svemu njegovim namerama i potrebama (čl. 223. st. 2). Šta se smatra primerenom naknadom, Zakonom nije precizirano, već se ona mora utvrđivati u svakom konkretnom slučaju zavisno od vrste obavljenog posla i obima koristi koju je ostvario gospodar. Dodeljujući poslovođi pravo na naknadu za trud, ZOO se svrstava u malobrojna prava koja to pravo propisuju. Čini se da to pravo poslovodstvu bez naloga oduzima njegovu osnovnu specifičnost koja predstavlja relikv davnih, možda boljih vremena, kada su solidarnost i *bona fides* predstavljale obrazac čovekovog delanja. Otuda smatramo da ga treba, ako ne potpuno ukinuti, onda (kao u Principima) priznati samo poslovođi koji se profesionalno bavi preduzimanjem posla koji je u konkretnom slučaju izvršen.

Navedena prava poslovođe isključena su ako je posao preduzeo uprkos tome što je znao ili morao znati da u pogledu njegovog obavljanja postoji zabrana gospodara posla (čl. 226. st. 1). To pravilo je postojalo još u rimskom pravu. Razlog njegovog propisivanja razumljiv je s obzirom da se načelno svakom licu treba ostaviti sloboda da samo odlučuje da li će, koje će i na koji način će preduzimati poslove koji se tiču njegovih interesa. Poslovođa koji posao preduzme uprkos zabrani biće odgovoran za štetu koja nastane i bez njegove krivice (čl. 226. st. 2). Objektivna odgovornost predstavlja sankciju za poslovođu koji nije poštovao gospodarevu volju. Zabrana gospodara neće se uzimati u obzir jedino kada se ona protivi zakonu i moralu, a naročito kada je gospodar posla zabranio da drugi ispuni neku njegovu zakonsku obavezu koja ne trpi odlaganje (čl. 226. st. 3).^{34, 35}

U čl. 224. ZOO reguliše se situacija u kojoj neko obavlja tuđ posao u nameri da drugome pomogne, pri čemu nisu ispunjeni uslovi za primenu poslovodstva bez naloga. Poslovođa ovde ima pravo na naknadu učinjenih troškova, ali samo do visine koristi koju je postiglo lice čiji je posao. Ukoliko nije ostvarena nikakva korist, to pravo neće postojati. Takve situacije se najčešće dešavaju ako preduzimanje tuđeg posla nije bilo hitno jer objektivno nije pretela opasnost od nastanka štete ili nije postojala mogućnost propuštanja očigledne koristi. Takođe, ovaj član će se primenjivati i ukoliko posao nije obavljen u skladu sa stvarnim ili pretpostavljenim željama gospodara posla. S obzirom na to da je poslovođa delao s namerom da drugom pomogne, a

34 Slično pravilo, s nešto drugačijom formulacijom, nalazimo i u Principima čl. 1:102.

35 Postavlja se pitanje u kakvom je odnosu čl. 226. st. 3. ZOO sa čl. 218. ZOO. Prema čl. 218: „Ko za drugog učini kakav izdatak ili nešto drugo što je ovaj po zakonu bio dužan učiniti, ima pravo zahtevati naknadu od njega.” U tom slučaju pravo na naknadu dodeljuje se na osnovu pravno neosnovanog obogaćenja. Iako izvesna sličnost sa poslovodstvom bez naloga postoji, radi se ipak o različitim ustanovama koje pretpostavljaju različite uslove primene. Stoga se dosledno treba opredeliti da li će se slučajevi izvršenja tuđe obaveze koja se po zakonu mora ispuniti tretirati kao slučajevi pravno neosnovanog obogaćenja ili poslovodstva bez naloga.

gospodar je na osnovu preduzetog posla ostvario korist, nepravedno bi bilo uskratiti poslovođi pravo na naknadu troškova zbog toga što nisu ispunjeni uslovi za primenu posloводства bez naloga. Međutim, u takvoj situaciji bi se mogla primeniti pravila o pravno neosnovanom obogaćenju na osnovu kojih bi poslovođa mogao da zahteva naknadu u obimu obogaćenja, tj. koristi koju je ostvarilo lice čiji je posao.

Za razliku od Principa, ZOO reguliše i nepravo posloводство, koje postoji u slučaju kada neko preduzima tuđ posao u nameri da za sebe zadrži postignute koristi iako zna da je posao tuđ (čl. 227. st. 1). U tom slučaju lice koje je obavilo tuđ posao dužno je da gospodaru posla na njegov zahtev: položi račun kao poslovođa bez naloga, preda sve postignute koristi, izvrši povraćaj u pređašnje stanje i naknadi štetu. Valja reći da se predaja postignutih koristi može postići pre svega primenom pravila o pravno neosnovanom obogaćenju. Upravo zbog toga se nepravo posloводство ne reguliše u Principima, već se za njega primenjuju pravila drugih ustanova (pravno neosnovanog obogaćenja i deliktne odgovornosti za naknadu štete).

Na samom kraju pravila o poslovodu reguliše se mogućnost gospodara posla da naknadno odobri preduzeti posao (čl. 228). Naime, odobrenje može nastupiti bilo da su ispunjeni uslovi za posloводство bez naloga bilo da oni nisu ispunjeni [slučajevi vršenja tuđeg posla sa namerom da se drugome pomogne (čl. 224) i slučajevi nepravog posloводства (čl. 227)]. U oba slučaja odobrenje ima retroaktivno dejstvo ugovora o nalogu, usled čega se smatra da je između poslovođe i gospodara posla od samog početka postojao ugovor o nalogu. Za razliku od ZOO, u Principima [čl. 1:101 (1b)] propisuje se samo mogućnost odobrenja posla koji je poslovođa preduzeo u korist gospodara ali za koji nije postojala potreba (hitnog) preduzimanja (neosnovano posloводство). Razlika se sastoji i u tome što prema Principima odobrenje nema dejstvo ustanovljenja ugovora o nalogu.

Zaključak

Posloводство bez naloga (*negotiorum gestio*) nastalo je u rimskom pravu, odakle je preko srednjovekovnog opšteg prava (*ius commune*) dospelo do savremenog prava. Razlozi regulisanja te ustanove zasnivaju se na altruizmu i potrebi međuljudske solidarnosti, čije uvažavanje doprinosi pravednosti pravnog sistema. Neovlašćeno obavljanje tuđeg posla u tuđem interesu u situacijama kada hitnost nalaže njegovo preduzimanje predstavlja suštinu posloводства bez naloga. Svakom licu načelno treba ostaviti slobodu da odluči da li će i na koji način pristupiti obavljanju posla u sopstvenom interesu. Usled toga neovlašćeno mešanje u tuđu interesnu sferu mora biti podvrgnuto strogim ograničenjima koja predstavljaju uslove nastanka posloводства bez naloga. Tako, na primer, poslovođa mora delati u interesu gospodara posla u skladu sa njegovim stvarnim ili pretpostavljenim željama. Takođe, posao se ne sme preduzeti ako je gospodar zabranio njegovo obavljanje.

Rešenja srpskog prava u bitnom ne odstupaju od Principa evropskog prava posloводства bez naloga (*PEL. Ben. Int.*) koje je predložila grupa istaknutih pravnika sa ciljem unifikacije prava država članica EU povodom mogućeg donošenja evropskog građanskog zakonika. Sličnosti se ogledaju najpre u mogućnosti preduzimanja kako nužnog (koje postoji kada poslovođa nastoji da otkloni nastupanje štete koja preti gospodaru posla), tako i korisnog posloводства (kada poslovođa dela da bi ostvario korist za gospodara posla). Razlika se sastoji u tome što su u ZOO izričito predviđene obe vrste posloводства, dok Principi uvode kriterijum „razumnog osnova” za poslovodno delanje. Pa ipak, Principi navedenu podelu posredno usvajaju time što u čl. 3:103 ovlašćuju poslovođu da od gospodara zahteva naknadu pretrpljene štete samo ako je ona nastala usled vođenja posla sa ciljem da se otkloni opasnost od gospodara posla, tj. nužnog posloводства. Hitnost preduzimanja posla izričito je propisana ZOO, dok se taj uslov u Principima pretpostavlja u okviru „razumnog osnova” za delanje. Sledeća sličnost se sastoji supsidijarnoj primeni pravila o poslovodu bez naloga koja se ogleda u tome što će ova ustanova postojati ukoliko odnos između poslovođe i gospodara posla nije regulisan drugim pravnim normama. I prema ZOO i prema Principima, poslovođa može preduzimati i fizičke i pravne akte, pri čemu ove druge može preduzimati i u svoje i u gospodarevo ime. Poslovođa mora delati u tuđem interesu, pri čemu za postojanje posloводства bez naloga nema značaja da li je njegova aktivnost imala uspeha. Stoga je bitno da je posao korisno započeo (*utiliter coeptum*) a ne i da je korisno svršen (*utiliter gestum*). Iako prema slovu ZOO poslovođa preduzima „tuđ posao”, nije neophodno da je reč o objektivno tuđem poslu već će se posao smatrati tuđim ukoliko je preduzet u tuđem interesu. Zbog toga se u Principima ne upotrebljava izraz „tuđ posao” već ističu subjektivni element koji se sastoji u preovlađujućoj nameri poslovođe da dela u tuđem interesu (*intervention to benefit another*). Za razliku od Principa, ZOO uređuje tzv. nepravo posloводства kod koga poslovođa dela u svom interesu. Motiv domaćeg zakonodavca za njegovo regulisanje jeste potreba da se ostvarena korist preda gospodaru posla. Međutim, isti rezultat može se postići i primenom pravila o pravno neosnovanom obogaćenju, zbog čega je izostalo regulisanje nepravog posloводства u Principima evropskog prava posloводства bez naloga (*PEL Ben. Int.*).

Zakon o obligacionim odnosima i Principi predviđaju slične obaveze i prava poslovođe prema gospodaru posla. Obaveze poslovođe svode se na: a) obaveštenje gospodara posla o preduzimanju posla, b) obavljanje posla u skladu sa stvarnim ili pretpostavljenim željama gospodara, c) vršenje započetog posla sve dok je njegovo obavljanje za poslovođu razumno moguće odnosno dok gospodar bude u mogućnosti da ga nastavi, d) postupanje po standardu dobrog domaćina odnosno dobrog privrednika, e) polaganje računa o preduzetom poslu, f) predaju ostvarenih koristi, g) naknadu štete (razlika između ZOO i Principa sastoji se u tome što prvi ostavlja mogućnost smanjenja odnosno oslobođenja odgovornosti za nastalu štetu ukoliko je poslovođa postupao s nepažnjom, dok drugi postavljaju kriterijume „pravičnosti”

odnosno „razumnosti”, koji opravdavaju umanjene odnosno oslobođenje od odgovornosti).

Prava poslovođe sastoje se u: a) oslobađanju od obaveza koje je preduzeo u sopstveno ime, b) preuzimanju obaveza koje su zasnovane u ime gospodara posla, c) naknadi troškova (ZOO usvaja kriterijum nužnih i korisnih troškova, dok Principi predviđaju naknadu „razumno učinjenih” troškova), d) naknadi štete koju je pretrpeo usled posloводства, e) naknadi za rad, pri čemu se to pravo u Principima predviđa samo ako je posao preduzet u okviru poslovodine profesionalne delatnosti, dok se u ZOO ne predviđa takvo ograničenje već se ostavlja mogućnost svakom poslovođi da zahteva naknadu za uloženi trud.

Ovlašćenje gospodara da posao naknadno odobri postojala je još u rimskom pravu i imala je za posledicu pretvaranje posloводства bez naloga u ugovor o nalogu (*ratihabitio mandato aequiparatur*). Rešenje ZOO slično je rimskom jer se u slučaju naknadnog odobrenja posla retroaktivno ustanovljava ugovor o nalogu. Principi odstupaju od rešenja rimskoga prava, te naknadnom odobrenju pripisuju dejstvo pretvaranja neosnovanog posloводства koje je preduzeto bez razumnog osnova u tuđem interesu u osnovano posloводство.

Valentina Cvetković Đorđević*

NEGOTIORUM GESTIO IN SERBIAN AND EUROPEAN LAW

Summary

First part of this Paper analyses the Principles of European Law on Benevolent Intervention in Another's Affairs suggested by the Study Group on the European Civil Code composed of eminent scholars from different EU member states. These Principles should be a starting point of the forthcoming discussion on the drafting and enacting of the European Civil Code. The second part of the Paper considers Negotiorum Gestio from the standpoint of the Law of Contracts and Torts of the Republic of Serbia, establishing the extent to which the Serbian norms are similar or different compared to those of PEL Ben. Int.

Key words: *Negotiorum gestio. Principles of European Law on Benevolent Intervention in Another's Affairs. The Law of Contract and Torts.*

* Valentina Cvetković Đorđević, mag. sci. Assistant, Faculty of Law University of Belgrade. This article is the result of research within the project *Perspectives of Implementation of European Standards in the Serbian Legal System* (179059), supported by the Ministry of Education, Science and Technological Development.